

KNJIŽNICE U VREMENU KRIZE

prof. dr. sc. Aleksandra Horvat

aleksandra.horvat@zg.t-com.hr

PRIJE gotovo četrdeset godina vodila sam malu stručnu knjižnicu u tadašnjoj Zaraznoj bolnici u Zagrebu. Bila je to starinska i posve ugodna bolnica u kojoj se nije umiralo ili se umiralo samo iznimno, jer su teže zarazne bolesti, kako se tada činilo, bile iskorijenjene, a lakše se učinkovito rješavale postojećim lijekovima. Liječnici su, kao korisnici knjižnice, bili vrlo ugodni i od početka mi nastojali pomoći da se priviknem na novu sredinu. Među ostalim, rekli su mi da mogu biti posve mirna na radnom mjestu jer se zarazne bolesti ne šire putem papira. Naravno da sam im povjerovala pa sam, kad su poslije cjelonoćnih dežurstava, još u istim bijelim ogrtačima koje su nosili na odjelu, stizali u knjižnicu, mirno prihvaćala knjige ili pojedinačne brojeve časopisa iz njihovih ruku i ulagala ih na police. Kad sam otišla iz bolnice, jedna od nekoliko stvari koje sam pamtila bila je ta da papir nije prijenosnik bolesti.

Kad je početkom ove godine COVID-19 ušao u

Hrvatsku, među brojnim propisanim zaštitnim mjerama koje su javne ustanove morale primijeniti, bilo je i uvođenje trodnevne karantene za knjige u knjižnicama. Priznajem, bila sam začuđena: mogu li se ipak zaraziti diranjem papira? Ili se radi o posve novom soju virusa, koji se ponaša drugačije od svih dosad poznatih? Kao knjižničarka ili kao čitateljica koja posuđuje knjige u knjižnici znam da knjige nisu uvijek posve čiste, no mogu li biti i opasne? Naravno, ne mogu odgovoriti na ta pitanja, a u vrijeme dok ovo pišem, s odgovorom oklijevaju i stručnjaci.

U vremenu u kojem stručnjaci posve otvoreno priznaju da ne znaju dovoljno o tome kako će se razvijati i završiti ova kriza u kojoj danas živimo, preostaje mi samo da pokušam sažeti posljedice koje je donijela i koje kao knjižničari, ali i kao korisnici osjećamo. Najprije, a za čitatelja knjiga najvažnije, promijenio se način na koji se

knjižnica koristi, ograničen je pristup policama i zato je onemogućeno prebiranje. Za čitatelja, prebiranje je sigurno jedan od najuzbudljivijih trenutaka u knjižnici, trenutak kad se može naići na knjigu za kojom smo dugo tragali ili na onu za koju nismo ni znali da postoji, a zanima nas. Što ga može zamijeniti? Prebiranje po e - katalogu, ali jesu li ta prebiranja posve jednaka? Po stupnju uzbuđenja, možda, ali zanimljiv naslov otkriven slučajnim prebiranjem kataloga, ostat će samo skup metapodataka, sve dok knjiga ne bude pristupačna. A upravo je pristupačnost knjige posebno pogođena novim okolnostima.

Kad je nastupila kriza, knjižnice su u skladu s dobivenim preporukama produljile rok posudbe. Taj je postupak dobrodošao korisniku koji je knjigu posudio, ali svi ostali moraju čekati dulje da mogu dobiti knjigu. Danas, kad se pošalje online rezervacija, ona obično istekne prije nego što se knjiga vrati u knjižnicu pa se postupak mora ponoviti ili od njega odustati, kako god je korisniku draže. Drugim riječima, produžetak roka posudbe znači samo to da se na željenu knjigu mora duže čekati.

Treba li uopće spomenuti da su u jeku krize u proljeće manje knjižnice morale ograničiti broj korisnika koji su istodobno mogli ući u prostor knjižnice pa su onda korisnici propisno udaljeni jedan od drugoga morali čekati pred vratima. Posve zgodno i podnošljivo u proljeće, ali hoće li tako biti i zimi, ostaje nam vidjeti.

Kako je vidljivo iz stručne literature, mnoge se knjižnice sada trude omogućiti korisnicima izravan pristup građi bez knjižničara kao

posrednika, što je svojevrsan paradoks, jer su knjižnice izgradile svoje usluge zasnivajući ih na ljudskom kontaktu. Prije krize knjižničari su ponosno vjerovali da su društveno središte svoje lokalne zajednice, da pružaju pomoć i podršku svojim sugrađanima. U tom ih je uvjerenju podržavao i znatan korpus stručne literature u kojoj se knjižnica opisuje kao ustanova koja pomaže građanima da ostvare svoja temeljna ljudska prava, poput prava na informaciju, na obrazovanje, na sudjelovanje u kulturnom životu. Kako su ljudska prava ionako ozbiljno ugrožena sadašnjom krizom i kako se čini da je jedino pravo za koje se sad moramo izboriti pravo na život, slika tako zamišljene knjižnice danas se čini nejasnom i dalekom. A samo je dvadeset godina prošlo od donošenja *Smjernica za knjižnice i knjižnično zakonodavstvo u Europi* Vijeća Europe, u kojima se knjižnica opisuje kao mjesto susreta stanovnika u lokalnoj zajednici!

Jedna od glavnih atrakcija koje knjižnice nude, različiti programi za korisnike, ozbiljno su ugroženi krizom. Okupljanje većeg broja korisnika u zatvorenom prostoru nije poželjno. A ako se kakav razgovor s autorom ili čitanje teksta želi preseliti online, voditelj se knjižnice odmah nađe sučeljen s neugodnim pitanjima o plaćanju autorskih prava ili čak onima o prikladnosti tehnološke opreme s kojom raspolaže. Naravno, voditelj zna i da mnogi od inače redovitih korisnika knjižnice jednostavno nisu spremni za prijelaz u digitalno. Česti posjetitelji različitih programa stariji su korisnici, a za njih je rizik dolaska u knjižnicu i veći. Pogođeni su i programi za djecu pa se pričanje priča mora prenijeti u e - okruženje.

Ipak, stručna je literatura puna priča o knjižnicama koje se uspješno nose s posljedicama krize. IFLA je spremno uspostavila portal na kojemu se prikupljaju podaci o akcijama pojedinih knjižnica u vrijeme krize. Svoju je strategiju za iduće razdoblje izradila komunicirajući sa članovima isključivo online. Knjižničarima se preporučuje da rade od kuće i da se usmjere na klasične knjižničarske poslove, tj. da više odabiru i nabavljaju građu te da je katalogiziraju i klasificiraju. Vrijeme krize očito je pogodno za nadoknađivanje zaostataka. Knjižničari u Hrvatskoj javljaju da su intenzivirali komunikaciju s korisnicima na društvenim mrežama i tvrde da su rezultati sjajni. Najvažnije je ipak da su ostali u kontaktu s korisnicima koje nagovaraju da čitaju e - knjige, a nude im i druge e - usluge.

Knjižničarski se život danas, kao i život svih nas, dijeli na onaj prije i onaj poslije krize. Vrijeme krize sigurno je potaknulo knjižničare da preispitaju svoj rad i usluge koje nude i usmjerilo ih prema njihovom osnovnom poslu, brizi za zbirke građe koje knjižnica posjeduje. U usamljeničkom životu koji danas svi vodimo, bilo bi dobro da su te zbirke vidljivije i da im korisnici mogu pristupiti od kuće u bilo koje vrijeme. I to ne uvijek zbog čitanja; katkad je potrebno samo provjeriti sjećamo li se dobro nekog citata ili imena, je li neki nakladnik doista prvi objavio neki prijevod, koji su naslovi nekog autora objavljeni na hrvatskom. Dakako, internetske su nas tražilice razmazile pa je moguće i sanjati da bismo jednom mogli pristupiti obilju podataka koje kriju knjižnične zbirke jednako lako i brzo. Zasad je zbirka moguća pristupiti samo putem e - kataloga,

što znači da možemo identificirati i locirati građu, ali je ne možemo čitati ili barem pregledati. Pitam se zato je li Hrvatska uistinu odustala od opsežne digitalizacije barem obveznog primjerka i vrijednih zavičajnih zbirki pojedinih knjižnica? Kao i u drugim zemljama, jednom bi se odredbom moglo riješiti pitanje autorskih prava, jer se u konačnici radi o tzv. rasprodanim djelima odnosno onima koja se više ne mogu nabaviti u redovitoj prodaji. Da je Hrvatska izvela svoju opsežnu digitalizaciju knjižnične građe prije desetak godina, kad su to činile druge europske zemlje, sad bismo, sjedeći za računalom kod kuće, usred pandemije, mogli ne odlazeći u knjižnicu provjeriti neku godinu, nakladnika, ime, naslove ili jednostavno, neke činjenice. Znanstveni, ali i kreativni rad bio bi mnogo lakši, a raspoloženje bolje.